

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 1). С. 282-287.

УДК 347.92:347.15/17

ПРАВО НА ВІДПОВІДЬ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ОСОБИ

Можаровська К. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

У статті досліджено проблемні питання, пов'язані з правовим регулюванням такого спеціального способу захисту честі, гідності та ділової репутації публічних осіб, як право на відповідь. Надане визначення поняття «право на відповідь». Встановлено критерії відмежування права на відповідь від суміжних правових категорій. Зроблено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, що регулює порядок застосування права на відповідь.

Ключові слова: публічна особа, честь, гідність, ділова репутація, право на відповідь.

Спеціальні способи захисту права на повагу до гідності та честі, а також права на недоторканість ділової репутації – це такі способи, які можуть бути застосовані лише у випадку порушення зазначених особистих немайнових прав. Вони закріплені у главі 20 Книги другої Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та спеціальному законодавстві (ст. 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», ст.ст. 64 – 65 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» та інші).

До таких спеціальних способів захисту відносяться, серед інших, спростування недостовірної інформації та/або право на відповідь (стаття 277 ЦК України), заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (стаття 278 ЦК України) тощо.

Необхідно звернути увагу на недосконалість законодавчого регулювання питання щодо застосування права на відповідь як способу захисту честі, гідності та ділової репутації. Так, відповідно до ч. 2 ст. 30 Закону України «Про інформацію», якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Тобто право на відповідь та право на власне тлумачення справи вказані як два різних права. З іншого боку, у ст. 65 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» право на відповідь і право на власне тлумачення обставин справи фактично ототожнюються. Також законодавець не роз'яснює, що необхідно розуміти під правом на відповідь та правом на власне тлумачення обставин справи, що є змістом цих прав. Викладене дає підстави стверджувати про актуальність теми даної статті.

Питання захисту честі, гідності та ділової репутації та, зокрема, такого способу їх захисту, як право на відповідь, розглядалися у працях знаних науковців, таких, як А.В. Білявський, В.П. Грибанов, О.С. Іоффе, О.В. Кохановська, Л.О. Красавчикова, Д.Д. Луспеник, М.М. Малєїна, В.М. Підгородинський, М.А. Придворов, О.П. Сергєєв, Р.О. Стефанчук, та ін.

Метою даної статті є дослідження такого спеціального способу захисту честі, гідності та ділової репутації публічної особи, як право на відповідь.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання:

надати визначення права на відповідь як способу захисту честі, гідності та ділової репутації публічної;

проаналізувати зміст права публічної особи на відповідь;

встановити відмінності права на відповідь від інших спеціальних способів захисту честі, гідності та ділової репутації публічної особи, зокрема, права на спростування недостовірної інформації;

дослідити умови застосування права на відповідь.

Одним із спеціальних способів захисту честі, гідності та ділової репутації публічної особи є право на відповідь.

На думку Р.О. Стефанчука, під правом на відповідь слід розуміти право на висвітлення власної точки зору щодо поширеної інформації та обставин порушення особистого немайнового права [1, с. 206]. В літературі виділяють суміжні способи захисту особистих немайнових прав, зокрема, право на власне тлумачення справи [2, с. 33], право на «відповідь на відповідь», коментар, репліку [3, с. 193 – 194] тощо. Наприклад, О.В. Кохановська схильна розділяти право на відповідь та право на власне тлумачення обставин справи. Подібним до права на відповідь, вказує О.В. Кохановська, є і право на власне тлумачення обставин справи (є наслідком конституційного права на свободу думки, свободу слова та вільне вираження своїх поглядів і переконань – ст. 34 Конституції України). Однак зазначене право передбачає виключно тлумачення обставин справи, а не відмову від певної інформації, і реалізується у випадку, коли поширена інформація є абсолютно правильною, але особа бажала б пояснити мотиви своєї поведінки [2, с. 33]. В даному контексті не можна погодитись з думкою Д.Д. Луспеника, який зазначає, що таке право (на власне тлумачення обставин справи) повинно поширюватись і на осіб, стосовно яких не поширювались дані відомості, а вони просто бажують викласти думку стосовно обставин справи [4, с. 54]. Право на власне тлумачення обставин справи є способом захисту честі, гідності та ділової репутації, отже воно повинно належати лише тим особам, права яких порушені внаслідок поширення певної інформації. Тому певна особа має право на власне тлумачення обставин справи, навіть якщо поширена інформація не стосується її особисто, якщо доведе, що поширенням такої інформації було порушено її права. В протилежному випадку засіб масової інформації, який опублікував певну інформацію, зобов'язаний був би опублікувати звернення будь-якої особи, яка виявила бажання надати своє бачення висвітлених у засобі масової інформації подій.

Сутність права на відповідь та права на власне тлумачення обставин справи необхідно розглядати у їх співвідношенні з правом на спростування недостовірної інформації про публічну особу. Чинне законодавство не надає чіткої відповіді на питання, чим між собою відрізняються спростування поширеної інформації про особу і право

цієї особи на відповідь. Наприклад, у ч. 5 ст. 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» зазначається, що спростування може бути підготовленим у формі відповіді, обсяг якої не перевищує спростовуваного матеріалу. Тобто дана норма закону фактично ототожнює спростування та відповідь.

Д.Д. Луспенник наводить такі відмінності між правом на спростування та правом на відповідь, які знайшли своє відображення у п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». За ст. 277 ЦК України відмінність між правом на відповідь та правом на спростування полягає в тому, що заявлення позову про право на відповідь вбачає в собі внесення потерпілим свого пояснення щодо поширеної про нього або його близьких недостовірної інформації, яка завдає шкоди його інтересам без права вимагати визнання цих відомостей неправдивими, що має на меті позов про спростування.

Відповідь надається суб'єктом, щодо якого поширена дана інформація, в якій він коментує поширені відомості, спростовує їх правильність або іншими суб'єктами, якщо поширена інформація порушує будь-які їх особисті блага чи законні інтереси, тоді як спростування поширеної інформації здійснюється лише особою, яка поширила ці неправдиві відомості [4, с. 51].

Подібну позицію висловлює й Р.О. Стефанчук, який вказує, що:

1) відповідь передбачає внесення пояснення щодо поширених відомостей, тоді як спростування зводиться до визнання поширених відомостей неправдивими;

2) відповідь здійснюється особою, стосовно якої були поширені відомості, або членами її сім'ї, тоді як спростування – особою, яка поширила ці неправдиві відомості [1, с. 207].

О.В. Кохановська стверджує, що відмінність між поняттями «спростування» та «відповідь» істотна: спростування є, по суті, добровільним визнанням факту поширення такої інформації (в цьому разі фізична особа, права якої порушено, отримує право вимагати відшкодування збитків та компенсацію моральної шкоди), тоді як відповідь таких правових наслідків не має [2, с. 33]. З даною позицією можна погодитись лише частково. Так, спростування поширеної недостовірної інформації може бути здійснено в добровільному порядку. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» якщо редакція не має доказів того, що опубліковані нею відомості відповідають дійсності, вона зобов'язана на вимогу заявника опублікувати спростування їх у запланованому найближчому випуску друкованого засобу масової інформації або опублікувати його за власною ініціативою. Між тим, засіб масової інформації може бути й примусово (за рішенням суду) зобов'язаний розмістити таке спростування. У такому випадку дане спростування не може вважатися добровільним визнанням факту поширення недостовірної інформації. Водночас зв'язок між правом на спростування інформації та правом на відшкодування моральної шкоди автором відображено вірно.

Таким чином, точки зору більшості авторів сходяться у наступному:

1) спростування поширеної інформації полягає у публічному сповіщенні про недостовірність поширеної про особу негативної інформації, тоді як право на відповідь реалізується шляхом надання пояснення відносно поширеної інформації.

При цьому Д.Д. Луспеник також наголошує на тому, що пред'явлення позову про право на відповідь вбачає в собі внесення потерпілим свого пояснення щодо поширеної про нього або його близьких недостовірної інформації, яка завдає шкоди його інтересам без права вимагати визнання цих відомостей неправдивими, що має на меті позов про спростування. Тобто реалізація права на відповідь не передбачає визнання поширених відомостей про особу недостовірними. Між тим ч. 1 ст. 277 ЦК України вказує на те, що право на відповідь, як і право на спростування поширеної інформації виникає у разі поширення про певну особу та (або) членів її сім'ї саме недостовірної інформації. Таким чином, для застосування такого способу захисту права як право на відповідь, суд все одно повинен встановити факт недостовірності поширеної негативної інформації, однак в резолютивній частині рішення про визнання інформації недостовірною не зазначається. Таке законодавче положення не можна вважати правильним. У разі поширення про особу негативної інформації, яка принижує її честь, гідність та ділову репутацію, особа повинна мати право на відповідь незалежно від того, чи відповідає інформація дійсності. Правда інформація, однак вирвана з контексту, чи неповна інформація, чи інформація зі зміненими акцентами або викладена однобічно можуть заподіяти такої самої шкоди честі, гідності та діловій репутації особи, як і недостовірна інформація, а її поширення можна вважати зловживанням особою своїм правом на свободу слова та думки. Наприклад, поширена інформація про те, що публічна особа застрелила людину, звичайно, негативно сприйматиметься суспільством, в той самий час, як інформація про те, що ця особа застрелила нападника, захищаючи свою сім'ю, – це вже зовсім інша подача інформації, яка зовсім інакше характеризує публічну особу в очах суспільства, хоча обидва повідомлення по суті відповідають дійсності. Таким чином, Д.Д. Луспеник має рацію в тому, що, по суті, головна відмінність між спростуванням та правом на відповідь полягає в тому, що у разі поширення про особу неправдивої інформації ефективним способом захисту є її спростування, у разі ж поширення про особу правдивої (хоча б частково) інформації, яка між тим принижує її честь, гідність та ділову репутацію, повинно застосовуватись право на відповідь. Навіть розглядаючи дану ситуацію з психологічної точки зору, можна стверджувати, що якщо особа не вимагає спростування певної інформації про себе, а намагається пояснити ситуацію, то інформація не є цілковито неправдивою, і, можливо, в якійсь частині відповідає дійсності, однак викладена, на думку цієї особи, неповно, некоректно чи однобічно. Цікаво, що в деяких інших країнах, як вказує Д.Д. Луспеник, де теж зазначений такий спосіб захисту нематеріальних благ як право на відповідь (Англія, Австралія, США та інші) цей спосіб захисту гідності, честі та репутації можливий і у випадку поширення відомостей, незалежно від того, відповідають вони дійсності чи ні, якщо ця інформація завдає шкоди будь-яким інтересам особи, тобто і при дифамації, як виду правопорушення, що представляє собою поширення відомостей, що порочать особу незалежно від їх істинності [4, с. 51].

Виходячи з вищевказаного, можна стверджувати про необхідність доповнення ч. 1 ст. 277 ЦК України абзацом другим наступного змісту: «Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї інформації, яка принижує її честь, гідність та (або) ділову репутацію, має право на відповідь незалежно від того, чи відповідає поширена інформація дійсності»;

2) обов'язок спростування поширеної інформації покладається на особу, яка її поширила, а відповідь на поширену інформацію надає сама потерпіла особа.

Ще однією відмінністю, про яку також необхідно пам'ятати, є те, що право на відповідь може бути реалізоване у разі поширення про особу й так званих оціночних суджень, які, як відомо, не підлягають спростуванню.

На нашу думку, немає жодної необхідності розділяти право на відповідь та інші так звані «суміжні» права (право на власне тлумачення справи, на коментар, репліку тощо). Відділивши вказані права від права на відповідь, ми позбавимо будь-якого змісту саме право на відповідь, оскільки як можна надати відповідь на поширену про публічну особу негативну інформацію, не прокоментувавши її, не зазначивши власного тлумачення обставин справи і т.п. Тому вбачається, що право на власне тлумачення справи, коментар, репліку повинні розглядатися як складові права на відповідь. Тобто, надаючи власне тлумачення справи у разі поширення про неї негативної інформації, публічна особа реалізує своє право на відповідь. Надавши на законодавчому рівні особі можливість реалізувати право на відповідь, незалежно від того, чи відповідає дійсності поширена про неї негативна інформація, що принижує її честь, гідність та ділову репутацію, ми тим самим приберемо єдину штучну відмінність, яка на сьогоднішній день відмежовує право на відповідь від права на власне тлумачення обставин справи.

Що ж до права на «відповідь на відповідь», то така правова конструкція є досить умовною. Особа може надати відповідь на відповідь тоді, коли реалізуючи своє право на відповідь, інша особа поширила про неї негативну інформацію, тобто у разі зловживання особою своїм правом на відповідь. Тому в такому випадку матиме місце не відповідь на відповідь, а відповідь на негативну інформацію, поширену особою під час реалізації свого права на відповідь.

Не потрібно розділяти право на відповідь та інші так звані «суміжні» права (право на власне тлумачення справи, на коментар, репліку тощо). Право на власне тлумачення справи, коментар, репліку повинні розглядатися як складові права на відповідь.

Таким чином, під правом на відповідь необхідно розуміти право публічної особи, про яку поширено в засобі масової інформації негативну інформацію, на пояснення, коментар чи власне тлумачення обставин справи, здійснені в тому самому порядку, в якому про неї було поширено негативну інформацію.

Список літератури:

1. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / Відп. ред. Я.М. Шевченко. – К.: КНТ, 2008. – 626 с.
2. Кохановська О.В. Проблеми захисту честі, гідності й ділової репутації особи в Цивільному кодексі України / О.В. Кохановська // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 6. – С 30 – 35.
3. Гражданское право. Учебник для вузов. Часть первая / Н.Г. Валиева, Б.М. Гонгало, Ю.Е. Добрынин и др. / Под общей ред. Т.И. Илларионовой, Б.М. Гонгало, В.А. Плетнева. – М.: Норма-Инфра-М, 1998. – 464 с.
4. Луспеник Д.Д. Новий цивільний кодекс. Спеціальні способи захисту гідності, честі та ділової репутації за новим ЦК: теоретичні та практичні аспекти // Застосування новел ЦК і ЦПК України в судовій практиці. Серія «Судова практика» / Д.Д. Луспеник. – Харків: Харків юридичний, 2005. – 432 с.

Можаровская Е. В. Право на ответ как способ защиты чести, достоинства и деловой репутации публичного лица // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – Т. 26 (65). – № 2 – 1. – Ч. 1. – С. 282 – 287.

В статье исследованы проблемные вопросы, связанные с правовым регулированием такого специального способа защиты чести, достоинства и деловой репутации публичных лиц, как право на ответ. Сформулировано определение понятия «право на ответ». Установлены критерии отграничения права на ответ от смежных правовых категорий. Сделаны предложения относительно совершенствования действующего законодательства, которое регулирует порядок применения права на ответ.

Ключевые слова: публичное лицо, честь, достоинство, деловая репутация, право на ответ.

**A RIGHT ON AN ANSWER AS METHOD OF DEFENCE OF HONOUR,
DIGNITY AND BUSINESS REPUTATION OF PUBLIC PERSON**

Mozharovska K. V.

National University «Odessa Law Academy», Odessa, Ukraine

Problem questions of the article are investigational in the article, tying up with the legal adjusting of such special method of defence of honour, dignity and business reputation of public persons, as a right on an answer. Given determination of concept «right on an answer». The point of view is defended, that a right on own interpretation of circumstances of business is the method of defence of honour, dignity and business reputation, thus it must belong to only those persons rights for that are broken as a result of distribution of certain information. Therefore a certain person has a right on own interpretation of circumstances of business even if widespread information does not touch her personally, if will prove that by distribution of such information it was broken her rights. Essence of right on an answer is examined in correlation with a right on refutation of unreliable information about a public person, differences are analysed between these special methods of defence of right. The criteria of dissociation of right are set on an answer from contiguous legal to the category, in particular, rights on own interpretation of circumstances of business. remark it is suggested to be examined as component rights on an answer. Suggestions are done in relation to perfection of current legislation that regulates the order of application of right on an answer. It becomes firmly established that in case of distribution about the face of negative information, that humiliates her honour, dignity and business reputation, a person must have a right on an answer regardless of or information of reality answers.

Key words: public person, honour, dignity, business reputation, right on an answer.

Spisok literaturi:

1. Stefanchuk R.O. Osobisti nemaynovi prava fizichnih osib (ponyattya, zmist, sistema, osoblivosti zdiysnennya ta zahistu): Monografiya / Vidp. red. Ya.M. Shevchenko. – K.: KNT, 2008. – 626 s.
2. Kohanovska O.V. Problemi zahistu chesti, gidnosti y dilovoyi reputatsiyi osobi v Tsivilnomu kodeksi Ukrayini / O.V. Kohanovska // Visnik Verhovnogo Sudu Ukrayini. – 2005. – № 6. – S 30 – 35.
3. Grazhdanskoe pravo. Uchebnik dlya vuzov. Chast pervaya / N.G. Valieva, B.M. Gongalo, Yu.E. Dobryinin i dr. / Pod obschey red. T.I. Illarionovoy, B.M. Gongalo, V.A. Pletneva. – M.: Norma-Infra-M, 1998. – 464 s.
4. Luspenik D.D. Noviy tsivilniy kodeks. Spetsialni sposobi zahistu gidnosti, chesti ta dilovoyi reputatsiyi za novim TsK: teoretichni ta praktichni aspekti // Zastosuvannya novel TsK i TsPK Ukrayini v sudoviy praktitsi. Seriya «Sudova praktika» / D.D. Luspenik. – Harkiv: Harkiv yuridichniy, 2005. – 432 s